

Универзитет У Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

Дипломски рад

Лист „Политика“ о приступању Југославије Тројном пакту

Ментор:

Проф. др Александар Животић

Студент:

Ана Недељковић ИС 11/79

Београд, септембар 2019. г.

Садржај:

Предговор	3
Увод	5
Спољна политика Југославије уочи потписивања Тројног пакта у историјским изворима и литератури	11
Како је лист „Политика“ видео и исправио дипломатску активност Југославије уочи приступања Тројном пакту	19
„Политика“ о самом чину, одјеку и последицама приступања Југославије Тројном пакту	27
Закључак.....	36
Извори:	37
Литература:	37

Предговор

Тројни пакт, познат још и као Берлински пакт, Пакт три силе, Осовински пакт, Пакт три правца или Тројна претња је пакт који је потписан у Берлину 27. септембра 1940. године од стране Немачке, Италије и Јапана. Убрзо су му приступиле Мађарска, Румунија, Словачка и Бугарска. Југославија је последња приступила 25. марта 1941. године.

Циљ мога рада је да се хронолошки испрате сви догађаји и бројне активности југословенске владе које су претходиле приступању Југославије Тројном пакту, са посебним акцентом на лист „Политика“ који се такође бавио овом темом.

О приступању Југославије Тројном пакту писало се и у нашој и у страниј историографији и публицистици као и о издвојеном догађају или у оквиру ширих целина о историји Краљевине Југославије и о предисторији априлског рата. Међу историчарима који су писали о приступању Југославије Тројном пакту можемо навести Велимира Терзића, Бранка Петрановића, Јакоба Хоптнера, Николу Жутића...

Као ретко контроверзан догађај у нашој савременој историји мартовска дешавања будила су у своје време а и данас, више од пола века након што су се збила, најразноврснија, крајње супротна одређења и мишљења. Тако су једни мишљења да је то био исправан дипломатски потез, други да је реч о издајничком акту, а нису ретки ни коментари да је то напосто био пакт са самим „ђаволом“. Још и данас траже се одговори на питања: Ко је био у праву – кнез Павле или официри који су га срушили? Да ли је улагање Британаца било одговарајуће ономе што су добили након обарања кнеза Павла? Да ли је Драгиша Цветковић био стварно човек Осовине или се овај франкофил одупирао онолико колико је то било могуће?

Што се тиче структуре рада он се састоји из три поглавља. У првом поглављу дата је спољна политика Југославије уочи приступања Тројном пакту виђена пером историчара. Следеће поглавље посвећено је виђењу листа „Политика“ дипломатске активности Југославије пред потписивање пакта, та који ће се врло брзо показати да је за нас имао судбински значај. У фокусу трећег поглавља су сам чин потписивања пакта, али и његов одјек и последице онако како их је видела и презентовала „Политика“.

Новине су јако битан извор, јер осим што сведоче о времену и приликама које су актуелне, могу дати одговоре и на многа друга питања. Попут оних како су људи у одређеном временском периоду размишљали и како су се изражавали, шта је то било у

фокусу њиховог интересовања. Пошто то од мене захтева наслов рада, ја ћу се у изради истог ослонити на лист „Политика“, за који слободно можемо рећи да је један од

најутицајнијих, ако не и најутицајнији са најдужом традицијом и излазио је свакодневно у међуратном периоду (1. децембар 1919. г. – 5. (6.) април 1941. г.). У питању је дакле дневни лист чији би чланци требали да буду добар извор за хронолошко праћење догађаја.

Иако је „Политика“ у периоду од новембра 1940. г. до краја марта 1941. г. готово свакодневно извештавала о и те како, богатој дипломатској активности Југославије, неминовно се намећу питања попут: Да ли је то извештавање објективно или се своди на преношење агенцијских вести (што је информативна улога штампе), постоји ли политичка обојеност чланака и евентуална цензура информација? Мој је утисак да је она имала пре свега информативну улогу и да је све време нагињала очувању позиције неутралности.

Поред листа „Политика“ од извора користићу још: Збирку докумената о 27. марту Бранка Петрановића и Николе Жутића, као и Дневник Милана Стоимировића, који нам дају важне податке до којих иначе не можемо доћи читањем политике.

Што се тиче литературе коју сам користила у изради рада укратко ћу изложити следеће наслове. За израду уводног дела рада помогла ми је књига Балканска антанта аутора Живка Аврамовског, која се бави историјом балканске антанте која је иначе представљала значајну компоненту у међународном положају Краљевине Југославије у време успона фашистичких сила и све бржег разарања система колективне безбедности. Надаље, користила сам књигу Јакоба Б. Хоптнера Југославије у кризи од 1934. – 1941. године која нам даје најшири увид у догађаје који су претходили приступању Југославије Тројном пакту. Од помоћи ми је свакако била књига Трећи Рајх и земље југоисточне Европе аутора Душана Лукача, која осветљава извесне аспекте спољне политике Југославије у годинама које су претходиле Другом светском рату. Такође, у осветљавању ове теме помогла ми је и књига Југославије у априлском рату 1941. г. Велимира Терзића, као и књига Бранка Петрановића Србија у Другом светском рату 1939. – 1945. г.

Сва ова научна дела пружају ширу тематску и хронолошку слику догађаја који су претходили самом чину приступања Југославије Тројном пакту.

Увод

Балкански споразум, Балкански пакт или Балканска антанта је споразум закључен 9. фебруара 1934. г. између Грчке, Турске, Југославије и Румуније, са циљем да се спрече територијалне аспирације Бугарске према овим државама. Већ у јесен 1934. и почетком 1935. године Балкански споразум почиње да се јавља као битан фактор у међународним односима. Једно од битних питања у којим је он иступао као јединствена организација био је пријем Совјетског Савеза у Друштво народа. Друго питање према коме је Балкански споразум одредио свој став јесте француско-италијански пакт од 7. јануара 1935. – пакт Лавал-Мусолини.

Пре одласка у Рим јануара 1935. Лавал је тражио и успео да добије пристанак југословенске владе за француско-италијански пакт, пошто се Југославија надала да ће Француска зауставити италијанске територијалне претензије према Југославији.

7. јуна 1936. г. Хитлер је ушао у Рајнску област. Улазак немачких трупа у Рајнску област погађао је и интересе чланица Балканског споразума, јер је представљао нов ударца мировним уговорима и очувању статуса кво. Посебно је негативно одјекнула неодлучност којом су Француска и Британија прихватиле немачко кршење споразума пошто је то могло да охрабри и друге ревизионистичке захтеве, који би директно погодили интересе балканских земаља.

Посебно је интересантан преокрет у југословенској спољној политици. По Роналду и Кемпбелу разлог томе су: прво, губитак поверења у вредност савеза са Француском као обезбеђење против италијанске опасности и друго, јачање комунизма у Француској и растућа француско-совјетска блискост.

Убрзања кретања у међународним односима крајем 1936. г. утицала су на брже зближавање Бугарске и Југославије. Кјосеиванов, министар иностраних дела Бугарске, је у октобру 1936. године водио разговоре са кнезом Павлом и Миланом Стојадиновићем о југословенско-бугарским односима и о бугарско-југословенском пакту.

Југословенско-Бугарски пакт закључен 24. јануара 1937. године довео је до нових несугласица међу чланицама Балканског споразума. Наиме, Грчка и Румунија су у њему виделе опасност у виду територијалних претензијама према њима. Туркса га је прва прихватила и то је Југословенима дало наду да ће она утицати на Румунију и Грчку да га прихвате. Немачка је поздравила југословенско-бугарски споразум видевши у њему споразум уперен против система колективне безбедности, који су подржавале западне силе а посебно Француска.

Крајем 1936. године фашистички режим у Италији одлучио се да своју судбину веће за Хитлеров Рајх, јер је очекујући веће добитке у будућности, Мусолини морао правити

устопке јачем. Отуда је уследила и промена италијанског става према Југославији и то је био уступак Хитлеру.

За време боравка у Берлину 21. октобра 1936. г. министар Ђано се могао лично уверити да Немачка придаје Југославији веома значајно место у будућем развоју догађаја и кретања на подручју југоисточне Европе.

Само три дана касније, 24. октобра 1936. Фирер је био искренији према министру Ђану тиме што је показао велико интересовање Немачке према водећој балканској земљи – Југославији.

Пошто се на политичкој сцени увелико спекулисало о могућем аншлусу Аустрије Немачкој, чланице Балканског споразума су на седници Сталног савета у Анкари заузеле следеће ставове: 1. „чекати развој догађаја; 2. видети прво шта мисли Италија; 3. не изјашњавати се пре времена; 4. не чинити ништа што би убрзало аншлус“.

Независно од овога до аншлуса Аустрије Немачкој ипак је дошло марта 1938. године. Немачка је почела систематску пропаганду против Чехословачке, а у циљу да повећа њену изолацију настојала је да ојача дистанцирање Југославије од ње.

Са тим у вези Стојадиновић је у говору пред Сенатом марта 1938. г. изјавио да ће Југославија поштовати своје обавезе према Чехословачкој које проистичу из пакта мале антанте. Такође, на седници Сталног савета Мале антанте у Букурешту маја 1938. године прецизирао је да Југославија нема обавеза у случају сукоба између Чехословачке и Немачке, али да ће у случају повреде Чехословачких граница од стране Мађарске Југославија испунити своје обавезе.

Југославија је после аншлуса доспела до веома неповољан стратешки положај добивши границе са обема силама Осовине, па је да би се обезбедила од будућег немачког продора појачавала везе са Италијом, која се такође прибојавала продора свог јачег партнера на Јадранско море. Оваквом својом политиком југословенска влада изазивала је стално неповерење код њених партнера из Балканског споразума, а пре свега у Атини и Анкари. Ово неповерење према верности југословенске владе Балкансом споразуму нарочито је потхрањено Ђановом посетом Југославији у јануару 1939. г.

Пакт Балканског споразума имао је важност до 9. фебруара 1941. године, па је грчки председник владе генерал Метаксас у предлогу дневног реда за седницу у Букурешту укључио и предлог за продужење важности Пакта Балканског споразума. Међутим, Стојадиновић је изразио неслагање са тим јер је био мишљења да би то након посете грофа Ђана Југославији, било исувише провокативно према Италији.

Надаље, Италија је, када већ није успела да разбије Балкански споразум одвајањем Југославије од Румуније, желела да то постигне одвајањем Југославије и Румуније од Турске и Грчке.

Ни након пада Стојадиновића и постављања Богољуба Јефтића ништа се по овом питању није изменило па је отуд остала и сумња у југословенску лојалност Балканском споразуму.

И поред свих дотадашњих неспоразума Седница Сталног савета одржана у Букурешту 20-22. фебруара 1939. године протекла је нормално и представљала манифестацију солидарности чланица Споразума. Том приликом реafirмисан је изворни став у члану 8 поверљивог протокола од 9. фебруара 1934. г. да ако Пакт не буде отказан до 9. фебруара наредне године, онда се његова важност аутоматски продужава за наредних седам година.

Разбијање Чехословачке и окупација Албаније показале су колике су биле илузије Британских и Француских владајућих кругова да ће политиком попуштања успети да очувају безбедност својих граница и своје колонијалне поседе.

На питање енглеске владе шта ће се десити у случају да Немачка нападне Румунију, кнез Павле јер одговорио да на то питање не може дати одговор пре него се консултује са члановима владе и савезницима из Балканског споразума.

Енглеско-турски преговори вођени са пролећа 1939. г. имали су за последицу енглеско-турску декларацију од 12. маја, којом је Турска пришла англо-француском блоку. Истовремено са енглеско-турским текли су и француско-турски преговори, који су били завршени 23. јуна. Али, турска влада је тек 6. маја обавестила посланике Југославије, Грчке и Румуније у Анкари о предстојећем објављивању енглеско-турске декларације.

Југословенска влада је на ово заузела став отвореног неслагања, тим пре што се најављено објављивање декларације поклапало са посетом кнеза Павла Риму, бојећи се да то Италији и Немачкој не да повода за јачање притиска на Југославију да се прикључи силама Осовине.

Док је грчка влада на саопштење о закључењу енглеско-турске декларације одговорила подељеним расположењем, румунска и југословенска влада заузеле су негативан став. Отуда је Италија у југословенском негативном ставу видела своју шансу да Југословене увуче у круг Осовине.

Кораци британске владе за стварање антинемачке коалиције у источној и југоисточној Европи довели су до заштравања британско-немачких односа и до немачких противмера које су имале за циљ да онемогуће ове покушаје.

Као директан одговор на потписивање британско-турске декларације уследило је потписивање немачко-италијанског офанзивног савеза „челичног пакта“ 22. маја 1939. године који је значајно још изразио поларизацију великих капиталистичких сила у 2 непријатељска блока, што се одразило и у њиховом настојању за придобијање малих земаља. Парирајући британским напорима Хитлер је поред Италије и Мађарске у Југославији видео потенцијалног савезника.

Италија је такође тражила могућност да ојача своје позиције на Балкану и тиме се обезбеди од евентуалног немачког надирања на Јадранском мору.

На састанку Ћана и Цинцар-Марковића у Венецији 22. априла закључено је да треба постепено побољшавати односе. Након Венеције, Цинцар-Марковић је посетио Берлин где је разговарао са фон Рибентропом и Хитлером.

1. јуна југословенска влада предложила је формирање неутралног блока од Румуније, Мађарске, Бугарске и Југославије, са тим што би се Турска касније придружила том блоку али предлог није прихваћен од стране мађарске владе због румунско-мађарских односа.

Пре одласка кнеза Павла у Лондон југословенска влада је предложила да се потпишу два билатерална пакта: југословенско-мађарски и румунско-мађарски али, Мађарска ово није прихватила.

Основни циљ Немачке био је да обезбеди неутралност Југославије у случају рата у који би Осовина била увучена. Хитлер и фон Рибентроп желели су да приволе кнеза Павла да да јаснији доказ солидарности Југославије са политиком Осовине.

На Седници Сталног савета Балканског споразума у Београду 2-4. фебруара 1940. усвојена је одлука о продужењу важности Пакта Балканског споразума за период од наредних 7 година рачунајући од 9. фебруара 1941. године.

Положај Југославије се нагло погоршао у пролеће 1940. г. Пораз Француске маја-јуна 1940. г. имао је огромне последице, јер је пала оружана сила која се на основу представа из Првог светског рата и непосредно затим сматрала највећом војном силом. Њен пораз довео је у Југославији до нагла појаве обесхрабрености и дефетизма у редовима највишег командовања. Мала антанта је већ за време Милана Стојадиновића добила немилосрдне ударце и почела да нестаје са сцене.

Југославија се већ уочи француског пораза суочавала са опасношћу од Италије, свесна да Француска не може ништа учинити да је спасе или да јој помогне. Од почетка сукоба Југославија спроводи политику пуне неутралности и настоји да на Балкану и у Подунављу унесе што већу помирљивост између свих држава.

Југославија је била међу последњим земљама Европе која је успоставила дипломатске односе са СССР-ом 1940. г. Разлог томе је била њена све већа угроженост од фашистичких сила, пре свега од Италије. Први потези у том смеру учињени су током јануара месеца 1940. г. када је Илија Шуменковић, посланик Краљевине Југославије у Анкари, пренео свом министру, Александру Цинцар-Марковићу, уверење совјетског амбасадора у Турској Алексеја Трентијева да је време обнове односа између Југославије и Русије релативно блиско. Хватањем ових веза Југославија је тражила нову тачку ослоњања, гледајући у СССР-у велику силу која се налазила ван сукоба у току. Упостављање економских веза означавало је почетак нормализовања југословенских односа са совјетима, али не и обнову редовних дипломатских односа.

Идеја о стварању Балканског (Солунског) фронта јавила се 1939. године и актуелизовала у пролеће 1940. године у јеку тешких борби на западном фронту. Међутим идеја која је будила сећања на успех Солунског фронта 1916-1918. г. у овим условима није била остварљива.

Падом Француске, идеју Балканског фронта почела је да замењује британска идеја о Балканском савезу са политичким обележјима, али у суштини замишљена као вид стварања удруженог одбрамбеног механизма балканских држава. Балкански савез се показивао све немоћнијим да одигра активнију улогу без Бугарске која је разбијала сваку балканску комбинацију у којој се она није налазила. Иако суштински неспособна да помогне Енглеска је пожуривала стварање Балканског савеза. Код оваквог стања ствари Балкански пакт није имао реалне шансе за стварним оживљавањем. Део југословенске дипломатије је констатовао да код румунских, грчких и туркиских дипломата у Будимпешти постоји све упадљивије истицање потребе организовања и појачања заједничке акције земаља Балканског споразума од Италије и њених претензија да се испољи као најјача сила на Балкану и заштитница југоистока и Подунавља против бољшевизма.

На заседању у Београду од 2-4. фебруара Стални савет Балканског споразума донео је више одлука које су тежиле да се на југоистоку одржи мир и строга политичка и економска неутралност.

Југославија је од 1938. када је за суседа добила Трећи Рајх и Италију 1939. године после окупације Албаније, усвојила строгу пасивну неутралност која ју је приморавала на обазриву политику. Бугарска штампа је августа 1940. године критиковала Балкански споразум „који је осамио Бугарску на Балкану“.

Ипак, Енглеска се није одрицала напора да за ствар одране Балкана привуче и Бугарску. Балкански савет је био спреман да Бугарској да територијалне концесије, али је половином фебруара 1940. године у Бугарској дошло до смене владе.

Београдска конференција Сталног савета Балканског пакта одлучила је о контакту генералштабова земаља-савезница, али је овај облик сарадње у војној сфери био далеко од стварања неког снажнијег координираног језгра које би могло представљати војни орган трију земаља. Конференција је показала да се балканске земље не могу лако удружити због својих специфичних интереса. Немачка је на акцији Енглеза на Балкану одговорила својим противмерама.

Уочи обнављања дипломатских односа између Југославије и СССР-а совјетска дипломатија у Турској стављала је до знања југословенским представницима да је СССР за статус кво на Балкану.

После слома Француске 1940. године Бугарска је појачала своје ревизионистичке тежње према Југославији.

Спољна политика Југославије уочи потписивања Тројног пакта у историјским изворима и литератури

Током септембра месеца 1939. г. кнез Павле водио је отворене разговоре са Брижеом, тадашњим француским амбасадором у Београду, позивајући Французе да се што пре искрцају у Солуну, зато што је у томе видео прилику и шансу да се Осовина спречи да пренесе рат на Балкан. Тиме би се Југославији обезбедио излаз на море и мост са Западом.

Али, Французи нису могли удовољити захтевима кнеза Павла упркос томе што је Солун и њима био једнако важан као и нама.¹

У периоду од септембра месеца 1939. г. па до маја 1940. г. београдска политика неутралности полако се распала заједно са француском војном противтежом Осовини. Кнез Павле свесрдно је навијао за француско – југословенску војну сарадњу, занемарујући чињеницу да је Београд био пун немачких шпијуна.² Томе у прилог, средином априла, на његову иницијативу остварен је контакт министра војске генерала Недића и француског амбасадора Брижеа. Све је то учињено са циљем да се изнађе најбољи могући начин за јачање веза југословенског и француског генералштаба. И поред огромне жеље и свег настојања на томе, до јачања тих веза ипак није дошло.³

Опасност од Италије и њена политика сумњиве неутралности надвиле су се над Балканом, што је кнеза Павла навело да према њима буде крајње неповерљив и уздржан, тим пре што је имао ваљане разлоге да сумња у њихове намере.

Почетком 1940. г. италијанску агресију на Југославију спречила су два наизглед неспојива разлога. Прво су Немци у марту месецу, без имало околишања, јасно Мусолинију ставили до знања да се држи подаље од Балкана. А други кључан моменат била је војна неспремност Италије.

Не и задуго. Крајем априла Мусолинија поново „хвата“ југословенска грозница и његова намера да Југославију баци на колена. Али, остао је без подршке, јер његови блиски сарадници по том питању нису били и његови истомишљеници. Без обзира на то, Мусолини није одустајао од своје замисли о комадању Југославије, па је разматрао могућност сарадње са Павелићем, хрватским националним вођом, и то пре него га придобију Немци.⁴

---

¹ J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 183

² J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 184

³ J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 184

⁴ J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 185

Мусолинијев сан о комадању Југославије био је опште познат, и требало га је спречити не ратом, већ дипломатском активношћу. Посебно је питање која и каква би то активност могла бити. Као најприхватљивија наметала се сарадња са Совјетским Савезом, али би то, са друге стране гледишта, значило прекинути политику стару више од две деценије. А та политика била је да Русију треба користити за своје потребе и никако јој се не предати, јер је опасност утолико већа што смо сродни.

Па, и поред таквог става, у јесен 1939. г. Југославији се чинило примамљивим да се приближи Совјетском Савезу. Сходно томе током марта 1940. г. Циндар – Марковић је упутио Илију Шуменковића, југословенског амбасадора у Анкари, да свом колеги Терентјеву предложи да две земље успоставе привредне односе. Много битније од овога било је то што се Москви ставило до знања да обрати пажњу на италијанске експанзионистичке тежње. С' тим у вези Москва је службено одговорила да је против италијанских тежњи на Балкану и да је свакако за одржавање статуса кво.⁵

У потрази за миром на Балкану 24. јуна 1940. г. Терентјев и Шуменковић су у Анкари потписали споразум о успостављању дипломатских односа између Совјетског Савеза и Краљевине Југославије.

Отуда је жеља кнеза Павла да на Балкану успостави равнотежу сила признањем Совјетског Савеза била логична и природна.

Савезничким поразом на западу створена је могућност да се немачке армије употребе и другде на континенту, што је значило да се Руси морају вратити дефанзивној улози на Балкану, а за Југословене то је значило да Русе не могу искористити као противтежу Осовини.⁶

Дуче је 10. Јуна 1940. г. објавио да је повео Италију у рат на страни свог осовинског савезника, посебно истакавши да Италија не планира да друге државе увуче у сукоб, а нарочито не оне са којима се граничи.

То није потрајало. Већ наредног месеца променио је мишљење, па се као неминовно намеће питање шта га је на то навело? И док су разлози остали неразјашњени, посве је јасно да Хитлер није покушао да „угаси” Мусолинијев ратнички жар, чак шта више потрудио се да га распламса. Пре свега, подржао је његову идеју о ликвидирању Југославије онако како то Италији одговара, али уз услов да одговара и Осовини. Обојица

---

⁵ J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 187

⁶ J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 190

су имали исти став, а то је да за Југославију нема места у новом европском поретку који они остварују.⁷

Улазак Италијана у Грчку, био је разлог да 28. октобра 1940. г. ванредно заседа југословенски Крунски савет. Сви присутни били су сагласни да се Италији не сме дозволити да добије Солун. И док је кнез Павле био за мобилизацију подручја јужне границе, дотле је министар Недић заступао становиште да ће мобилизација само бацити Југославију у сукоб.

У контексту ових неслагања од Ваухника, југословенског војног аташеа у Берлину захтевало се да се информише какав би био став и евентуална реакција Немачке у случају да југословени уђу у грчку луку (Солун).⁸

Пошто ова дипломатска активност није дала жељене резултате, министар двора Антић је В. Стакића, београдског адвоката послао у посету Ћану, италијанском министру иностраних послова, са задатком да утврди да ли Италија и даље сматра одрживим Београдске споразуме из 1937. г. и јесу ли ти споразуми и даље основа италијанске политике према Југославији?⁹

Својим потврдним одговором Ћано је још једном подвукао да је управо јака и независна Југославија потребна Италији, и да је треба поштедети рата. На концу свега, стоји чак и његова жеља за савезништво са Југославијом у најширем смислу речи, предлажући склапање новог италијанско – југословенског споразума. Београд је без поговора одбио тај предлог сматрајући да би тиме Југославија изгубила свој суверенитет, а заузврат не би добила ништа.¹⁰

О тајним преговорима Рима и Београда Ћано је упознао Хитлера, кога је вест о могућности новог југословенско – италијанског пакта посебно обрадовала, јер је за њега Југославија била кључ читаве ситуације на Балкану. У намери да што пре реализује своје жеље у вези са Југославијом, Хитлер је планирао да кнезу Павлу предложи „савез”, али до њиховог сусрета ипак није дошло. Уместо тога, крајем новембра 1940. г. Цинцар – Марковић отпутовао је у Фушл, где му је предочено да Југославија и Немачка морају успоставити чврсте пријатељске односе као једини начин и пут да она оствари своје давнашње тежње да добије Солун, као и да коначно дође до стабилизације српско – хрватских односа.

---

⁷ J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 191

⁸ J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 193

⁹ J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 196

¹⁰ J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 197

Југословени се нису дали полакомити и нису насели на Хитлерова обећања, показавши тиме да за њих Солун није био довољно примамљив мамац. Овакав став Југославије за Фирера је био јасан знак да она нипошто неће приступити Тројном пакту.¹¹

Улазак немачких трупа у Румунију почетком јануара 1941. г. није се допао југословенском министру спољних послова. Неповерљиво и скептично гледао је на уверавања Немачке, да она овим поступком једино жели да обезбеди ред и мир на Балкану. Очигледно је било да ће немачке трупе после Румуније, проћи и кроз Бугарску, да би на крају уласком у Грчку ослободиле Италијане. Узалудни су тада били сви немачки покушаји да Југославију искористи као базу за продор у Грчку.¹²

Избијањем италијанско – грчког рата почиње борба Велике Британије и Немачке за превласт у Југославији. У тој борби Немци су користили факторе принуде: економске, војне и политичке. Ни Британци нису били без аргумената, а њихови аргументи су били важност југословенско – турске сарадње, везе кнеза Павла са енглеским двором и могућност војне помоћи САД-а.

Као потврда британским ставовима 22. јануара увече у Београд је допутовао пуковник Доновен, специјални изасланик председника Рузвелта. Дошло је до сусрета са кнезом, члановима кабинета и војним шефовима. Кнез Павле је у разговорима који су вођени изнео своје мишљење да се може десити да Бугарска евентуално попусти немачком притиску, а да ће се у случају немачког напада на Бугарску, Југославија можда чак и борити, мада је он лично у то сумњао.

Доновен је Југославији упутио једно ултимативно упозорење да се Сједињене Државе неће за њу заузети за мировним столом, буде ли Југославија допустила немачкој војсци прелаз преко своје границе.¹³ Цветковићев одговор на постављени ултиматум био је да би прелаз немачких трупа преко границе био ништа друго до повод за рат.

Дакле, политичка ситуација се компликовала и ближио се час када ће се југословенска влада морати определити за даљи курс своје спољне политике. И како то обично бива тактизирањем се покушало добити на времену. Верујући да нам Руси могу бити од помоћи, Цинцар – Марковић је почетком фебруара наложио Гавриловићу, југословенском амбасадору у Москви, да опипа руски пулс по питању актуелне немачке политике на Балкану, те виде ли они у њој претњу по југословенске и совјетске интересе.

---

¹¹ J. Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 198

¹² Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 209

¹³ Hoptner, Jugoslavija u krizi 1934-1941, 211

Из одговора Вишинског било је јасно да Руси нипошто не желе рат и да су спремни да притекну у помоћ свим балканским земљама, али под условом да их то не уведе у рат са Немачком.¹⁴

На другој страни Немци су правили своје војне и дипломатске комбинације којима су планирали надмудрити Совјете на Балкану. Чврсто су веровали да ће Бугарска приступити Тројном пакту, док што се Југославије тиче знали су да ће она по том питању бити и те како „тврђ орах”. Но, нису губили наду да ће се то ипак кад – тад догодити. Тада би Немци могли да кажу да су Балкан одузели Русима.

Гавриловић је својој влади указао на чињеницу да Совјети нипошто не желе неутралну Југославију, па јој је саветовао да учвршћењем односа са Грчком, Турском и Британијом онемогући ширење Совјета на Балкану.¹⁵ Већ почетком марта низом телеграма обавештавао је своју владу да су Руси спремни ући у рат против Немачке, али тек онда када Хитлеров пораз постане изванредан. Такође, Гавриловић је позвао Цинцар – Марковића да у доношењу спољно – политичких одлука свакако има у виду совјетске претпоставке да ће рат потрајати, да ће се Немци окренути истоку, те да ће Совјетски Савез пре или касније морати да уђе у рат не би ли за мировним столом осигурао своје интересе.

Све до тада југословенска влада носила се мишљу да би се евентуалном нагодбом са Италијом, немачки обруч могао ослабити. И поново је Стакић кроз разговор са Ћаном у Риму покушао да процени да ли уопште постоји могућност да раније предложени југословенско – италијански уговор Берлин прихвати као замену за југословенски потпис на Тројном пакту? Стакић није добио одговор на ово питање, али је зато од Мусолинија добио потврду да је за Италијане прихватљиво да Југославија добије Солун у накнаду за нови пакт са Италијом, а такође му је предложио и размену југословенске и албанске мањине на Косову.¹⁶

Након што је информисан о току ових разговора кнез Павле је изразио задовољство чињеницом да Италија нема територијалних претензија према Југославији, али није пристао на евентуалну могућност добијања Солуна, јер сматра да он припада Грцима.

За очекивати је било да се Немцима неће допасти идеја о новом италијанско – југословенском пакту, па су на њихов изричит захвет Италијани са овим мало застали.

Следећи Хитлеров корак био је позив југословенском председнику владе и министру спољних послова да дођу у Салцбург. То је било 14. фебруара 1941. г. Али, пре њих 06. фебруара у посету фон Рибентропу био је Данило Грегорић, директор агенције Авала, и са њим водио врло важне разговоре, који су могли интересовати кнеза. Рибентроп му је, између осталог, док су причали о Кнезу и Династији, изнео да они желе да их држе,

¹⁴ Ноптнер, Југославија у кризи 1934-1941, 212

¹⁵ Ноптнер, Југославија у кризи 1934-1941, 212

¹⁶ Ноптнер, Југославија у кризи 1934-1941, 214

и то да задрже кнеза и после краљевог пунолетства, под условом да буде лојалан датој прилици.

Били су упућени да се за Кнеза спрема положај канцелара и нису били противни томе, чак шта више сматрали су то сасвим природним и потребним. А када је реч о предстојећој посети Цветковића Салцбургу, Грегорић је Милану Јовановићу Стоимировићу рекао да његова посета значи последњи покушај Немаца да се са њима споразумеју и да је он последња цивилна личност са којом они желе да преговарају.¹⁷

По виђењу Грегорића, Цветковићева мисија је, у ствари, једна историјска епизода, па не буду ли Немци до 1. марта од Београда добили јемство, после тога не може се више рачунати на њену толерантност, односно од ње се може очекивати све, па и рат са њом.

На састанку у Салцбургу Хитлер је изнео свој одлучан став да је најбољи начин очувања мира на Балкану присување Југославије Тројном пакту. Ово је за Цветковића било исто што и хладан туш. И Цветковић и Цинцар – Марковић образложили су да Југославија не може приступити Пакту из разлога што он од својих потписница захтева како политичку, тако и војну сарадњу. Наравно, Хитлер је демантовао њихове тврдње и обећао да неће тражити ни војну сарадњу, ни право пролаза за своје трупе. Другим речима, то би значило да ће Југославија сачувати свој неутрални положај. На крају разговора који су трајали четири сата, Цветковићев став био је да Југославија нипошто не може прихватити Пакт.

Ситуација се толико закомпликовала, да је кнез Павле био у великој дилеми шта му је чинити? Сасвим му је јасно било да ће рат са Немачком бити неизбежан одбије ли прустпање. А опет, потпише ли га, можда се тиме отворе врата Немцима. У намери да га одврати од потписивања пакта, кнеза је посетио британски амбасадор Роналд Кемпбел. Кнез јеврло мудро покушао да од амбасадора добије информације да ли би Југославија могла да рачуна на британску помоћ за случај да је Немачка нападне. Остао је ускраћен за одговор и то га је видно разочарало.

Енглеско оклевање и уздржаност навели су Југословене да се поново окрену Италији. Тако се, 24. фебруара Стакић поново у Риму састао са Мусолинијем. Он му је јасно и недвосмислено ставио до знања да ранији споразум двеју земаља више није довољан, већ да мора доћи до потписивања новог уговора. Кнез Павле је с' тим у вези био мишљења да би од тога само Италија имала добити.¹⁸

---

¹⁷ Милан Јовановић стоимировић, Дневник од 1936 – 1941, 444

¹⁸ Ноптнер, Југославија у кризи 1934-1941, 215

Што је време више одмицало, то су биле мање шансе да Југославија задржи свој неутрални статус, јер то никоме више није одговарало. Слободно би се могло рећи да је њена неутралност Черчилу и Рузвелту била једнако мрска, као и Хитлеру и Мусолинију. Југославија се нашла у сендвичу, изложена двоструком притиску. С' једне стране нацисти настоје да по сваку цену приволе кнеза Павла да потпише пакт, а с' друге стране, Британци и Сједињене Државе свестраном дипломатском активношћу раде на томе да Југославију прикључе Савезницима.¹⁹

Нашу, и онако већ тешку позицију, додатно је закомпликовало безусловно приступање Тројном пакту од стране Бугарске 1. марта 1941. г. То нас је довело у мат позицију, након чега је уследио хитан састанак кнеза Павла са Хитлером 4. марта у Берхтесгадену. На вишечасовном састанку Хитлер је на све могуће начине покушао да убеди кнеза да приступи Пакту, али се кнез показао као „тврђ орах”. Чврсто је остао при свом ставу да о тако битном питању одлуку донесе тек након консултовања са својим саветницима и министарски кабинетом.

Након овог састанка многа питања и даље су остала отворена и без одговора. Тако је и даље остала дилема да ли ће Хитлер захтевати капитулацију Југославије, хоће ли јој можда објавити рат, или можда чак дозволити и дипломатске односе (у шта је тешко било поверовати).

Из тих разлога кнез је за 6. март сазвао седницу Крусног савета.²⁰ То је било саветодавно тело са функцијом извршног одбора министарског кабинета. Састанак је одржан у Белом двору на Дедињу у присуству девет чланова. Током трочасовне расправе свако од њих износио је своје ставове, мишљења али и аргументе за и против потписивања пакта. Општи је утисак био да је већина била за, али о томе се морало гласати. Сви су били сагласни да се ток расправе и донете одлуке држе у тајности.

У читавај причи кључно питање је било да ли ће у случају да Југославија приступи Тројном пакту, Немачка и Италија писмено гарантовати да ће поштовати њену независност и интегритет, да неће захтевати војну сарадњу, нити пролаз својих трупа преко територије Југославије у току рата, и да ће услишити молбу Југославије да добије слободан приступ Егејском мору, преко Солуна. На основу закључка седнице сутрадан је ове захтеве Цинцар – Марковић поднео фон Херену.

На састанку са Леином, америчким амбасадором, 7. марта кнез Павле је признао да је неодлучан и да се „колеба” по питању Тројног пакта, па га је он на све могуће начине покушао приволети да и он и његова влада своју политику ускладе са стратешком догмом Лондона и Вашингтона.

---

¹⁹ Ноптнер, Југославија у кризи 1934-1941, 217

²⁰ В. Терзић, Југославија у априлском рату 1941, 107

У циљу изналагања решења за излаз из ове нимало завидне позиције Југославије 10. марта одржана је друга седница Крунског савета, али неког посебног помака није било. Зато је Цинцар – Марковић обавестио фон Херена да влада остаје при ранијим условима.

Након одржане и Треће седнице Крунског савета 13. марта Цинцар – Марковић и Пешић утаначили су да од немачке владе треба захтевати поштовање суверенитета, територијалног интегритета и неповредивости граница Југославије и после рата; забрану сваког прелаза страних трупа преко југословенске територије за време рата и уздржавање од захтевања војне помоћи у корист Немачке и Италије. Немачка влада је прихватила све услове и сагласила се да у посератном уређењу Југославија добије Солун. На челу са кнезом Павлом, Крунски савет је инсистирао да се о овоме не обавештавају ни остали чланови владе, ни опозиција и да се одлука о приступању чува у тајности.

Документи о приступању Југославије Тројном пакту једногласно су прихваћени на четвртој седници у двору 20. марта.

На поновљеној седници, која је такође одржана 20. марта у вечерњим сатима, у присуству свих министара у уводној речи Цветковић је упознао Министарски савет о току преговора са немачком, али је закључке тајних Седница Крунског савета у двору прећутао. Министар правде, Михаило Константиновић, изнео је разлоге против приступања Пакту, а подржали су га Бранко Чубриловић и Срђан Будисављевић, који су на крају седнице поднели оставке. На изричит захтев Будисављевића министри су гласали појединачно и на крају је Министарски савет прихватио приступање Југославије Тројном пакту са три гласа против. Њихове оставке довеле су до кризе владе, а последица тога било је одлагање доношења коначне одлуке о приступа Осовини.²¹

Наравно, Немци нису толерисали никакво тактизирање, нити одуговлачење у доношењу одлуке. Зато је фон Херен затражио хитно доношење одлуке и дефинитиван одговор и то у форми ултиматума, са крајњим роком до 23. марта у поноћ.

Савезници су на све могуће начине покушали да утичу на измену владине одлуке, али одлука је већ била донета и ту се ништа више није могло учинити.

Пошто је ултимативни рок истицао 23. марта у поноћ кнез је још једном сазвао Крунски савет коме су присуствовали: Константиновић, Цветковић, Мачек, Шутеј, Куловец, Антић, Цинцар – Марковић, те генерали Косић и Симовић. Сви присутни, на челу са кнезом, сем Константиновића, били су сагласни да се потпише пакт са Осовином.²² У складу са донетом одлуком Цветковић и Цинцар – Марковић су 24. марта у вечерњим сатима кренули у Беч, где су сутрадан потписали протокол о приступању Југославије Тројном пакту.

---

²¹ В. Терзић, Југославија у априлском рату 1941, 166

²² В. Терзић, Југославија у априлском рату, 118

Како је лист „Политика” видео и исправио дипломатску активност Југославије уочи приступања Тројном пакту

„Политика” је била веома утицајни и читани дневни лист у југословенској јавности и служио је за обликовање јавног мњења. Отуда би њени чланци требало да буду добар извор за хронолошко праћење догађаја. На страницама овог листа наслови и текстови углавном су били сажети, посвећује се пажња актуелним догађајима али концизно, поприлично штуро и уз одсуство помпезних наслова. Редовно је извештавала о бројним активностима владе које су претходиле самом чину приступања, али не могу се отети утиску да је, не ретко, то извештавање било сувопарно и површно, без залажења у суштину и проблематику, те да се све сводило на њену информативну улогу.

1. децембра у Београду и целој земљи свечано је прослављен дан Уједињења, и о томе је лист „Политика“ извештавао сутрадан. Тим поводом Њ.Кр. Вис. Кнез Намесник Павле је на радиу, а преносиле су га све југословенске радио станице, одржао говор у коме је истакао да „Наша земља води мирољубиву политику и жели пријатељство и сарадњу са свима својим суседима који поштују њен интегритет и њену независност“. Посебно се осврнуо на чињеницу да ова прослава дана Уједињења долази у озбиљно и тешко време, пошто се велики део света налази у оружаном сукобу па треба сачувати озбиљност и хладнокрвност, не би ли земља избегла ратни пожар. Такође, истакао је да „наша земља није створена за зеленим столом“, већ је резултат безграничних жртава и напора читавих покољења. Отуда висока национална свест Срба, Хрвата и Словенаца улива наду и веру да ће се ипак срећно пребродити све тешкоће и да ће земља бити сачувана од пустоши рата и његових далеко тежих последица, јер иако неутрална земља је свакако у овом сукобу изложена бројним незгодама и неприликама које су последица ратних дешавања. Без обзира на разна политичка мишљења и погледе, којих нормално мора бити, цела земља, сви Срби, Хрвати и Словенци манифестовали су као и увек, своју љубав према Краљу и отаџбини и дали одушке својој решености да чувају мир, слободу и независност државне заједнице. Никада до сада у мирно време није се тако видно испољила жеља народна да се употпуни и ојача национална слога Срба, Хрвата и Словенаца. Цео народ у националној слози види залог мира, јер се мир може сачувати само слогом, и то мир који обезбеђује слободу и независност. Отуда је говор Њ.Кр.Вис. Кнеза Намесника изазвао дубок и снажан утисак у земљи и иностранству, уз констатацију да је дошао у правом тренутку. Нарочит утисак оставиле су његове речи у којима се истиче духовно јединство и повезаност југословенског народа у овим озбиљним тренуцима и жеља наше земље да живи у миру, у пријатељству и искреној сарадњи са свим суседима који поштују њен интегритет и њену независност.

Али ако знамо да је крајем 1940 – те године већина земаља из нашег окружења била под немачким протекторатом, са нескривеном тенденцијом његовог даљег ширења, онда је

јасно да је по нас створена неповољна констелација снага, јер смо се од свих земаља у окружењу могли колико – толико ослонити још на Мађарску. Мада, посебно је питање да ли она уопште може бити од било какве помоћу Југославији? Током 1939. наметало се питање да ли би нови билатерални уговор са Мађарском био само потврда „вечном пријатељству“ или би суштински допринео учвршћењу односа између ових двеју земаља. Независно од преговора кнеза Павла и грофа Хортија, мађарског намесника, гроф Чаки, министар иностраних послова Мађарске чврсто је веровао да је и те како неопходан пакт са Југославијом из најмање два разлога: прво, био би то могући пут ревизије граница у корист Мађарске, а друго и Немци би са тим били сагласни. Ова мађарска иницијатива била је прихваћена од југословенских званичника и посета је била заказана за 11. децембар 1940. г.

У „Политици“ од 8. децембра 1940. г. објављен је чланак њеног дописника Бељанског из Будимпеште о томе да мађарски дипломатски политички кругови придају највећи значај предстојећој посети грофа Чакија Београду, те да очекује да се том приликом поставе сигурне основе за будућу пријатељску сарадњу између ове две земље.

Акција на продубљавању југословенско-мађарских суседских и пријатељских односа постала је актуелан догађај међународне ситуације, којој се посвећује велика пажња не само у ове две земље, него се и у осталим деловима Европе са највећим интересовањем прати даљи развој те акције. Што се више ближио датуму одласка грофа Чакија у Београд, то је и интересовање за исти расло. Сама чињеница да мађарски министар спољних послова први пут у последњих 20 година одлази у званичну посету Београду на састанак са одговорним југословенским државницима довољно говори о томе да се ради о значајном историјском догађају, који ће имати великог утицаја не само на односе ових двеју земаља, већ и на ситуацију читаву Југоисточне Европе. Од те југословенско-мађарске пријатељске сарадње очекују се по обе државе врло значајне користи, које ће превазићи ужи оквир у виду учвршћења мирног и продуктивног поретка у целом Дунавском басену. Отуда се очекиване манифестације поздрављају у свим политичким круговима као веома радостан и од раније већ жељени догађај.

На сам дан доласка грофа Чакија у Београд, сви будимпештански листови извештавају, а „Политика“ преноси, о особитом значају Београдских разговора, који ће према општем мишљењу и убеђењу умногоме допринети продубљењу пријатељских односа две земље, па самим тим учвршћењу мира у овом делу Европе. Листови објављују и опште коментаре светске штампе, наводећи да се свугде пут грофа Чакија сматра као дипломатски догађај од прворазредног значаја. Уочи поласка за Београд гроф Чаки је новинарима дао изјаву у којој је изразио радост због предстојећег пута, али и чињеницу да су добри односи ове две земље одређени њиховим географским положајем, узајамним поштовањем и историјском чињеницом да смо већ неколико векова у назад суседи. „Спољна политика Мађарске је политика мира, а мој пут служи такође томе циљу“.

О односима Немачке према Мађарској Југославији у њиховој штампи наводи се да Немачка овај простор сматра као свој велики животни и привредни интерес. У вези са посетом мађарског министра спољних послова Београду истиче се да ће се у југословенској престоници расправљати питања која интересују искључиво Југославију и Мађарску, па се везано за то наглашава да су Немачка и Италија увек поштовале начело да се путем непосредног додира решавају сва питања која интересују поједине земље југоистока. У том смислу у Берлину посету грофа Чакија поздрављају као акт за директно сређење узајамних питања. Али, иако је Рајх већ годинама заинтересован за југоисточни простор уопште, па према томе и за успостављање тешњих односа између земаља тог простора, Берлин ипак овога пута заузима само став посматрача. То је опет у складу са становиштем Немачке Италије да сва питања и постојеће проблеме у Југоисточној Европи треба и могу да се реше путем директне размене мисли између државника земаља тог простора.

На насловној страни „Политике“ 11. децембра 1940. г. објављен је чланак о југословенско – мађарској сарадњи с' насловом „Мађарски министар иностраних послова гроф Чаки гост југословенске владе у Београду“, те да ће за време своје дводневне посете у југословенској престоници са представницима Југославије разматрати заједничку и међународну ситуацију. У тексту који прати овај наслов у свега неколико реченица истакнут је значај ове посете. Много више пажње посвећено је биографији грофа Хортија и његовој улози истинског вође и спасиоца свога народа. Дobar део текста посвећен је и његовој плодној каријери.²³

Другог дана посете грофа Стефана (Иштвана) Чакија Југославији „Политика“ је опет на насловној страни донела текст о томе како је Њ. Кр. Вис. Кнез намесник примио у аудијенцију мађарског министра иностраних послова и у његову част приредио вечеру у Белом двору, наглашавајући да је овај сусрет двојице државника изазвао нарочиту пажњу како у јавности двеју земаља, тако и у иностранству. Доминантну садржину овог чланка чине извештаји у којима се до детаља наводе све пикантерије и ток посете. Група мађарских новинара која је дошла у пратњи грофа у разговорима са својим београдским колегама истакла је да су необично задовољни срдечношћу грађана и пријатељском атмосфером коју су осетили у Београду, и изразили огромно задовољство поводом пријатељског зближења двеју суседних земаља. На њих је пријатно деловала и пажња која је у Београду указана њиховој земљи декорисањем улица њиховим заставама и илуминацијом центра града и појединих зграда.

Резултат београдског састанка мађарског и југословенског министра спољних послова је уговор о трајном миру и вечном пријатељству и о консултовању између Мађарске и Југославије од 12. децембра 1940. г. Тим поводом у изјави датој „Политици“ наш министар спољних послова г. Цинцар – Марковић нагласио је да је то „један нов

---

²³ Лист „Политка“ 11. децембар 1940. г, 1

допринос политици мира и конструктивне сарадње коју Влада Краљевине Мађарске и Краљевска југословенска влада спроводе у Дунавском басену“. „Сада када оба народа заузимају једно стално место у овом делу Европе они се могу посветити делу националне консолидације, како би са своје стране најбље допринели напорима сила чији је циљ да бар овом делу Европе буде уштеђена катастрофа и буду сачуване вредности које доцније, када крвава борба која сада коси свет буде завршена, могу корисно послужити препорођеном свету.“²⁴

Текст уговора потписали су његова екселенција господин Александар Цинцар – Марковић, министар иностраних послова и његова екселенција Иштван Чаки, мађарски министар иностраних послова. Свечано потписивање уговора обављено је у свечаној сали протокола министарства иностраних послова у Београду. За то време у суседној дворани било је врло живо, јер је иста била дупке испуњена бројним новинарским екипама и фото-репортерима. Уговор се састоји из уводног дела и три члана. У уводном делу истакнути су добросуседски односи и изражена жеља да се и у будућности овим односима да чрвста и трајна основа, што ће свакако допринети миру и благостању Подунавља.

„Чл. 1. Уговора гласи: Постојаће стални мир и вечно пријатељство између Краљевине Мађарске и Краљевине Југославије.

Чл. 2. гласи: Високе стране уговорнице сагласне су да се договарају о свим питањима која би, по њиховом мишљењу, могла додиривати њихове међусобне односе.

Чл. 3. предвиђа да ће Уговор ступити на снагу на дан размене инструмената ратификације, која ће се извршити у Будимпешти што је могуће пре.“

Након самог свечаног чина потписивања уговора присутним новинарима обратили су се његови потписници. Најпре је то учинио г. Цинцар-Марковић који је не скривајући радост због овог чина, истакао да је он и формално потврдио искрене пријатељско односе који постоје између две земље. Предајући текст уговора јавности, замолио је да се у њему види нов допринос политици мира коју Владе обе земље спроводе у Дунавском Басену. Циљ је овог споразума да наше две земље преко њега на општем међународном терену нађу додирну тачку за своје напоре у циљу непроширивања сукоба у овом делу Европе. Затим се обратио и гроф Чаки рекавши између осталог да је уговор кратак и јасан и да се своди на 1. Члан у коме се каже: “између Краљевине Мађарске и Краљевине Југославије биће сталан мир и вечито пријатељство“, јер је мир највеће благо човечанства.

---

²⁴ Лист „Политика“ 13. децембар 1940, 1

О тежини и значају овог уговора говори и чињеница да су у мађарској штампи вести о боравку грофа Чакиа у Београду потиснуле све остале вести у дгури план. Штампа је подељено примила пакт са задовољством. Уводни чланци ових ставова без разлике посвећени су актуелном догађају и реакцији мађарске јавности која са највећом радошћу поздравља потписивање тог споразума.

Тих дана „Политика“ је преносила реакције јавности појединих европских држава на закључени споразум. Тако нпр. „Франкфуртер Цајтунг“ изражава став да је успостављање добросуседских односа двеју земаља добра основа за пацификацију Југоисточне Европе. Посебно се апострофира чињеница да се Југославија могла одазвати иницијативи Мађарске за манифестацију пријатељства, без страха од њених територијалних аспирација.

Италијански листови након свега предвиђају појачану сарадњу међу државама Југостиока, истичући да овај пакт није импровизован, већ је временски дуго и брижљиво припреман и као такав представља важну полуку мира, реда и равнотеже у Подунављу и на Балкану.

Неколико дана након потписивања уговора Цинцар – Марковић је у изјави датој за божићни број „Новости“ изјавио, а „Политика“ је то пренела, да су овим уговором створени повољни политички услови да се избегну све спољне компликације, што ће допринети да се у овом делу Европе спречи проширење сукоба. Очигледно је, даље је навео, да су у спољној политици Југославије учињени огромни напори да се она држи ван сукоба, иако је већ била друга година рата.

Као што сам напред навела, југословенска дипломатска активност у овом периоду обилувала је бројним догађајима. Један од њих је посета г. Доновена, изасланика г. Рузвелта, Београду 22. јануара 1941. г. О овом догађају „Политика“ је извештавала два дана касније. Он се састао са председником владе г. Цветковићем, подпредседником Владе г. др. Мачеком и министром иностраних послова г. Цинцар – Марковићем. Али, уместо да се у том извештавању фокусира на прави разлог и циљ његове посете, „Политика“ се поново бавила неким много мање битним, да не кажем небитним појединостима (као нпр. где је одсео, чиме се возио, куда је шетао...). На нека од питања која су му постављали новинари одговарао је углавном неодређено и нејасно. Заправо, опште је познато било да је у Београд дошао са намером да изнесе и предочи британске тежње о отварању фронта на Балкану, као и да у улози извидника прикупи податке о актуелном курсу југословенске политике.

Следећи дипломатски корак био је састанак председника г. Цветковића и министра иностраних дела г. Цинцар – Марковића са г. Хитлером на Бергхофу у Салцбургу 14. фебруара. Састанку је присуствоаво и немачки министар иностраних послова г. фон

Рибентроп, а разговори о питањима од заједничко интереса вођени су у духу традиционалних односа обеју нација, и трајали су више од три сата.

„Политика“ је сутрадан на својој насловној страни известила да је до поменутог састанка дошло, али ништа више од тога. Како је ово био први званични састанак југословенских државника са вођом Рајха г. Хитлером, сасвим је оправдано, и за очекивати било, да у извештавању о овом догађају има озбиљнији приступ, да се њиме детаљније позабави и нашу јавност објективно упозна са суштином вођених разговора. Ово је било неопходно јер се политичка ситуација у нашем окружењу стално мењала. Неки од наших суседа већ су приступили Осовини, па се у том духу политички притисак на нас да учинимо исто полако, али сигурно појачавао.

Свакако је ово био само још један у низу сувопарних извештаја информативног карактера о томе да је састанак одржан, где и када и време његовог трајања. Заправо његову доминантну садржину чине информације које су плод агенцијских вести, које су као битну ставку навеле да Немачка Југославији није поставила никакве захтеве којима би био повређен њен интегритет, нити је дошло до било каквог застрашивања. По виђењу стране штампе дошло је само до разјашњавања односа између ове две земље.

И у наредним данима „Политика“ је преносила извештавање иностраних медија о сусрету наших званичника са г. Хитлером, који су истицали да су разговори обављени у духу традиционалног пријатељства између двеју земаља, док су коментари о значају тога догађаја и његових резултата поново изостали.

Тако, и три дана након обављеног разговора између немачких и југословенских водећих личности у Салцбургу на Бергхофу, у немачкој јавности још увек је присутно интересовање за тај догађај. Од једне личности која је боравила на лицу места дошло се до информације да ови разговори, за разлику од дипломатских потеза противника Немачке нису вођени за зеленим столом, нити је немачка штампа о њиховом значају почела да удара на сва звона. Уместо тога, разговори су вођени у потпуној тишини, без икаквог церемонијала и протоколарних прописа, што им даје нарочиту ноту. Управо због начина на који су вођени, иста та личност није у могућности да пружи каква год обавештења о току разговора, ни о појединим питањима која су том приликом претресана.

Лист „Политика“ од 28. фебруара на насловној страни крупним словима доноси наслов: „г. Цинцар-Марковић и г. Бардоши потписали су јуче протокол о размени ратификационих инструмената југословенско-мађарског споразума о вечном пријатељству. Боравак југословенског министра спољних послова у мађарској престоници био је више спољна манифестација њиховог пријатељства, што је посебно дошло до изражаја у топлом пријему на који је претставник југословенске Владе наишао малтене на сваком кораку у мађарској престоници. То пријатељство освештано је разменом ратификационих инструмената споразума о вечном пријатељству, која је у свечаној форми

обављена у тзв. Жутом Салону председништва Владе, у присуству најодговорнијих претставника обе владе.

Поводом разних алармантних вести у вези са спољнополитичком ситуацијом које су се тенденциозно преносиле, новинари су 6. марта посетили председника владе г. Драгишу Цветковића и подпредседника г. др. Влатка Мачека. Од њих су добили уверавања да надлежни будно прате све актуелне догађаје и да при одлучивању о њима увек у виду имају највиши државни интерес – независност и државну целину. Дан после „Политика“ је изнела став наших званичника у вези са ситуацијом на Балкану, али је да ли са намером или случајно (у шта је тешко поверовати) пропустила да јавност информише да је претходног дана одржана Прва седница Крунског савета, на којој се, како је већ наведено, увелико расправљало о приступању Југославије Тројном пакту.

И док су се у циљу сређивања односа на Балкану водили пријатељски разговори између Београда и Берлина (или су у том контексту представљени јавности), из извора противних Немачкој објављена је вест о тобожњем ултиматуму који је упућен Југославији, као и да односи ове две земље ни приближно нису онакви кавким се приказују. Београд је, не губећи време, одмах одреаговао тако што је Агенција Авала упутила у иностранство овлашћено саопштење којим се такве вести категорично демантују. Демант из Београда поздрављен је и у Немачкој и у Риму и примљен са пуно одобравања.²⁵

Дописник „Политике“ из Берлина М. Радуловић известио је, а „Политика“ је то објавила 18. марта да је реагујући на ове информације званични представник Вилхемштрасе изјавио „да је још рано давати обавештења о разговорима који стоје у оквиру одличних дипломатских односа између Југославије и Рајха.“

Ова изјава добија на значају, јер се по први пут дају обавештења о већ обављеним разговорима, обзиром да се све до тада причало само о одличним дипломатским односима који постоје између ове две земље.

Из дана у дан, политичка ситуација бивала је све компликованија, а притисак на Југославију јачи. О свему томе „Политика“ је редовно информисала јавност, али су те вести, како је то већ више пута истакнуто, биле штуре, недоречене, и нису залазиле у суштину проблема у којем се држава очигледно налази. Тако 21. марта доноси вест да је претходне ноћи одржана седница Владе којом је председавао председник г. Драгиша Цветковић, у присуству подпредседника г. Мачека и осталих чланова кабинета. Од „Политике“ се због њеног рејтинга и репутације (да је један од наших најчитанијих и најтиражнијих дневних новина) очекивало да располаже поузданим и провереним информацијама о ономе што се дешавало на седници Владе. Уместо тога једном једином

---

²⁵ Лист „Политика“ 13. март 1941, 1

реченицом наведено је да је цела „седница била посвећена разматрању актуелних питања у вези са данашњом спољном ситуацијом“.²⁶ Јавност је поново остала ускраћена за конкретне информације, нпр. да ли су на седници заузети неки конкретни ставови, јесу ли усвојени какви закључци, слажу ли се чланови кабинета око суштинских питања... Упркос томе, ова ће седница владе у историји остати забележена као кључна, јер су се на њој жестоко „ломила копља“ око доношења одлуке о приступању Тројном пакту, што је довело до огромног размимоилажења и несугласица међу министрима по том питању. Оставке тројице министара изазвале су кризу владе, и само на кратко одложиле доношење коначне одлуке о приступању. Све ово је жестоко наљутило Немачку нагнавши је да нам одмах постави ултимативни рок до 23. марта у поноћ.

Поводом настале ситуације немачки „Берлинер Берзенцајнтунг“ пише, а „Политика“ од 24. марта преноси чланак који са пуно симпатије износи историјат борбе југословенског народа око стварања уједињене отаџбине, те подвлачи да Југославија није никаква творевина створена за зеленим столом, већ је резултат ратних подвига српске војске и напора свих њених делова да дођу до самосталне и јединствене отаџбине. У чланку се наводи да суседи Југославије немају интереса да она буде ослабљена, већ им одговара да она сачува свој досадашњи чврст положај, јер представља од почетка рата јак фактор мира на Балкану.²⁷

На странама „Политике“ од 24. марта нема ниједне једине речи о томе да је притиснут истицањем ултимативног рока 23. марта у поноћ кнез још једном сазвао Крунски савет у двору на Дедињу. Овог пута, сви приступи на челу са кнезом, осим Константиновића, били су сагласни да се потпише пакт са Осовином.

---

²⁶ Лист „Политика“ 21. март 1941, 1

²⁷ Лист „Политика“ 24. март 1941, 1

„Политика“ о самом чину, одјеку и последицама приступања Југославије Тројном пакту

Југославија је од самог почетка рата заузела чврст став неутралности према обема зараћеним странама. Одржање мира била је њена једина тежња, па је у том смислу, тежње њених суседа, какве год биле, не могу поколебати. Политичка ситуација је била таква да су обе зараћене стране енергично радиле свака у своју корист. Док једна од зараћених страна жели да Југославија узме активно учешће у рату, друга свесрдно тежи да она приступи Тројном пакту.

Међутим, време је неумитно текло и ратни вихор се ширио. Тако је свакоме, ко се иоле разумео у политику, било сасвим јасно да су из дана у дан све мање шансе Југославије да остане неутрална. Времена је било све мање, а притисак на њу све јачи.

Након што је ултимативни рок истекао 23. марта у поноћ, председник владе г. Цветковић и министар иностраних послова г. Цинцар – Марковић одмах сутрадан отпутовали су у Беч. „Политика“ од 25. марта је о овоме дала врло кратко саопштење. Много више простора дала је извештавању њеног дописника М. Радуловића из Берлина да су они у ишчекивању продубљења југословенско – немачких односа поново указивали на одличне односе између Рајха и Југославије. И код њих је приметна доза уздржаности од давања прецизнијих и конкретнијих обавештења о самој бити наговештеног чина, али свакако без имало сумње да ће он допринети пуном умирењу.

Знамо већ да је 25. марта 1941. г. Југославија немоћна да се одупре и одрбани огромног пристика коначно поклекла и њени званичници Цветковић и Цинцар – Марковић су у Бечу потписали Протокол о приступању Југославије Тројном пакту.

„Политика“ 26. марта доноси више наслова који се баве овом темом. На насловној страни саопштена је суштина специфичног статуса Југославије у оквиру Пакта, у жељи да се негативно дејство ове вести ублажи: „Југославија је приступила Пакту трију сила под условом да за све време трајања рата Немачка и Италија не траже прелаз нити превоз својих трупа преко југословенске територије“. Овај наслов пропраћен је фотографијом г. Драгише Цветковића и Јоакима фон Рибентропа како потписују Протокол.

Надаље, „Политика“ преноси да је на дан потписивања Протокола на улицама Беча била свечарска атмосфера и да је мноштво грађана сатима чекало да поздрави госта из Југославије. Већ од раног јутра у Беч су почели да пристижу званични представници немачке владе и оних земаља које су већ приступиле Пакту трију сила. Југословенска делегација допутовала је специјалним возом на Источну станицу у тачно 10 часова пре подне, где их је дочекао фон Рибентроп са делегацијом. У част њиховог доласка пред станицом је била постројена почасна чета са заставом, те док је музика интонирала пруски поздравни марш, председник г. Цветковић у пратњи г. фон Рибентропа, обишао је почасну чету. Након обављене свечаности југословенски званичници одсели су у хотелу „Бристол“, где се фон Рибентроп са њима задржао у разговору више од сат времена. Претпоставља се да је из тог разлога управо за толико времена и било померено званично потписивање Протокола.

Сам чин потписивања обављен је у тзв. Жутој дворани бечког дворца „Белведере“, чији је простор осим званичницима био дупке испуњен бројним новинарима и фото-репортерима. Фон Рибентроп је кратким говором поздравио југословенске државнике, након чега је посланик г. Шмит прочитао Протокол о приступању Југославије Пакту трију сила, а одмах затим приступило се његовом потписивању.

Протокол су са наше стране потписали председник владе г. Драгиша Цветковић и министар спољних послова г. Цинцар – Марковић, а у име друге стране г. фон Рибентроп, гроф Ђано и јапански амбасадор у Берлину г. Ошима. Документ је састављен на сва четири језика и налазио се у четири црвене мапе, прошивене тробојницама земаља потписница.

Текст потписаног Протокола гласи:

„Владе Немачке, Италије и Јапана с'једне стране, преко својих потписаних пуномоћника утврдиле су следеће:

чл. 1

Југославија приступа Пакту трију сила, потписаном у Берлину 27. септембра 1940. г. између Немачке, Италије и Јапана.

чл. 2

Уколико заједнички технички одбори, предвиђени чл. 4 Пакта трију сила, расправљају питања која додирују интересе Југославије, у раду тих одбора учествоваће и представници Југославије.

чл. 3

Овом Протоколу приложен је као прилог текст Пакта трију сила.

Овај Протокол састављен је на немачком, италијанском, јапанском и југословенском језику, при чему сваке од тих текстова важи као оригинал.

Протокол ступа на снагу на дан потписивања“.

Непосредно након потписивања председник наше Владе г. Драгиша Цветковић одржао је говор у којем је између осталог истакао да је главни циљ спољне политике Југославије био и остао очување мира и сигурност грађана. Југославија је посебно ценила што је Немачка правнило схватила наше национално уједињење, које није плод каквих уговорних комбинација, већ је резултат дугих и тешких борби Срба, Хрвата и Словенаца. Отуда је Југославија са немачким Рајхом одувек одржавала пријатељске односе пуне поверења. Својом политиком Југославија настоји да сачува Југоисток Европе од проширења рата, као и да ојача економску сарадњу на овом континенту.

А, што то се тиче самог приступања Тројном пакту, г. Цветковић у њему види намеру Југославије да у будућности обезбеди свој мир са потписницама Пакта трију сила, што је њена највиша дужност, не само према себи, већ и према европској заједници.

Након председника наше Владе, присутнима се обратио и г. фон Рибентроп. Најпре је поздравио Краљевину Југославију као новог партнера и њеној влади упутио срдачне честитке. Посебно је истакао да је данашњи чин приступа Југославије Осовини од нарочитог значаја, јер се табору придружила држава за коју је Енглеска и даље веровала да ће на њу имати утицаја мешајући се у њене унутрашње прилике. Овим приступањем, по њему, Југославија је себи обезбедила место на Балкану које јој припада. Надаље, истакао је да је Немачка одувек сматрала својим најузвишенијим циљем локализовање рата и његово окончање властитом снагом и снагом своје савезнице, италијанске државе. Отуда Немачка до сада није тражила војничку помоћ од других држава у борби против Енглеске. Зато је

интерест Немачке и осталих чланица Пакта трију сила да се спречи свако даље проширење рата коме тежи Енглеска, да се створе потребни предуслови да би се нови мир у Европи и на Далеком Истоку прилагодио интересима оних нација које су вољне да убудуће међусобом живе у миру и пријатељству и да се створи трајан мир.

Након поздравних говора, вођа Рајха приредио је закуску којој је и сам присуствовао. Том приликом водио је дужи разговор са нашим државним врхом, а о чему су разговарали остала је непознаница.

Увече, истога дана г. Драгиша Цветковић и г. Цинцар – Марковић напустили су Беч и возом се вратио у Београд.

Мишљења сам да су се обојица у Београд вратили задовољни, сматрајући приступање добро обављеним послом за добробит државе чији су званичници били.

Узалудно је било њихово образложење да је „одржање мира једина тежња Југославије“ и да је приступ Пакту политичка неминовност. Ефекат је био управо супротан. То је покренуло „буру негодовања у београдској интелектуалној јавности“, а негативном расположењу допринио је и Радио Београд, који је, „саботирајући Владу, текст Пакта објавио уз свирање посмртног марша“.

Често се југословенској влади пребацује да није ништа урадила да припреми јавно мњење на потписивање приступа Пакту. Губи се при том из вида да је немачка страна била изричито против тога да се било шта објављује пре чина потписивања. Штавише, тражила је да се у јавност вест изнесе тек у подне 25. марта, дакле на дан потписивања.

У „Политици“ од 26. марта био је знатно повећан број извештаја дописника из Европе, у чијим прилозима су мање – више детаљно преношене реакције јавности тих земаља на приступање Југославије Тројном пакту.

Италијанска штампа овом чину даје историјски значај, тим пре што се овај догађај датумски поклапа са даном када се навршава четврта годишњица италијанско – југословенског пакта. Посебно се истиче задовољство што је уговор ове две земље остао чврст и недирнут, и да се упркос често веома обеспокојавајућим догађајима, све више развијао и постајао делотворнији, одговарајући тако у потпуности духу ових двеју нација. Италијански народ налазећи се у рату, са симпатијама поздравља акт који га веже пријатељством са југословенским народом и у том пакту види не једну хладну творевину, него израз заједничке тежње и воље за миран узајамни живот и напредак на путу нове Европе.

„Политика“ преноси и извештавање нашег дописника из Мађарске Бељанског под насловом „Мађари одобравају акт југословенске владе“. Овај акт поздрављен је у Мађарској са очигледним задовољством и примљен са великим спокојством, јер су обе државе осим југословенско – мађарским споразумом о вечном пријатељству, сада још јаче

повезане овим пактом, обзиром да је Мађарска истом приступила пре Југославије. Овим приступањем Југославија великим делом доприноси очувању свог мира и целог Југоистока Европе, а у исто време осигурала је себи право да заједно са осталим државама узме учешћа у предстојећем новом преуређењу читаве Европе.

„Немачка дипломатско – политичка кореспонденција“ пишући о овом акту наводи да сви добри Европљани ову одлуку сматрају новим великим кораком на путу ка стварању свеевропске солидарности. Аутор овог чланка пише да је Краљевина Југославија са мудрим управљачима на челу, једна од првих земаља које су показале правилно схватање и о оном што је могуће и о оном што је немогуће. Југославија није подлегла искушењима која су је вребала, нити је насела на празна обећања и гаранције западних демократија, јер су Лондон и Вашингтон на различите начине ометали Београд у приступању европској солидарности.

И у Софији се приступање Југославије пратило са великим интересовањем, а за многе изненађење су биле декларације које регулишу положај Југославије на специјалан начин. Наиме, поједини листови најпре су донели само декларацију која се тиче независности Југославије, па тек онда декларацију која је подразумевала гаранције територијалне целине Југославије. У свим политичким круговима у Бугарској приступање Југославије силама Осовине третира се пре свега, као велико олакшање за Бугарску, а затим и за цео Балкан. Општи је утисак да се због овог чина сви радују, јер се сада Југославија и Бугарска налазе на истом фронту, и не могу доћи у положај да ратују једна против друге.

Немачка штампа, а нарочито „Франкфуртер Цајтунг“ и „Национал – Цајтунг“ у овом чину пре свега виде пораз енглеске дипломатије. Јер, да се ситуација одвијала по жељи Енглеске и Сједињених Америчких Држава, Југославија би поново била увучена у оружани сукоб и борбу за очување своје државне границе. Уместо тога, приступањем Пакту Југославија је добила гаранције да ће територије које је задобила претходним светским ратом моћи да сачува без крваве борбе за опстанак.

Осим из иностранства, „Политика“ од 26. марта преноси и утиске и реакције у нашој земљи на потписани проткол виђене пером њених дописника из многих наших градова.

Загребачка штампа је 25. марта издала више ванредних издања, која су брзо разграбљена и из којих се Загреб информисао о свим појединостима акта, а грађани су вести примили са уверењем да је то најбоље за нашу земљу и добро њених народа.

„Хрватски дневник“ осим што доноси информацију да је у дворцу Белведере у Бечу извршен, за Југославију, важан политички чин, изводи и закључак да уколико се уважи да је Турска само малим делом балканска држава, а да се Грчка налази у рату са Италијом, онда су сада све незарађене балканске државе приступиле Тројном пакту. Приступањем

Пакту Југославија није преузела никакве војничке обавезе, нити је поднела икакве жртве у погледу суверенитета и територијалне целокупности. Значи, нити је ушла међу зарађене државе, нити је преузела на себе обавезу да дозволи прелаз или превоз туђих чета кроз своју територију. Управо у овоме се и огледа разлика у обавезама које је на себе преузела Југославија прикључивши се свом пакту, у односу на обавезе које су преузеле друге државе, а нарочито Бугарска и Румунија. Овим су се обистиниле и тврдње кнеза Павла које је изнео у свом говору одржаном 1. децембра 1940. г. да Југославија жели да живи у пријатељству са свим својим суседима који поштују њену независност и целовитост. Јер, једнаке ноте које су Немачка и Италија упутиле Југославији, не значе само гаранцију да ове две велике силе немају никаквих претензија према нашој територији, него истовремено значе да ни једна друга држава не може рачунати на њихову помоћ ако би поставила такве услове. На крају став је „Хрватског дневника“ да напросто нема државника који би одбио овако понуђену пријатељску руку. Ми смо је прихватили, а будућност ће показати да нисмо погрешили.

Из Љубљане, Бања Луке, Сарајева, Сплита, Скопља и Ниша, како пренесе дописници „Политике“ из тих градова, стижу позитивне реакције на вест о приступању Југославије Тројном пакту, и сви су нарочито задовољни што су истим загарантована наша пуна независност, слобода и неповредивост граница, као и што је осигуран мир Југославије, који ће у овом тешком времену земљи омогућити напредак и нормалан развој.

Из напред наведеног намеће се закључак да је ово приступање наишло на снажан позитиван одјек и реаговање како унутар земље, тако и код наших суседа, али и шире – у региону.

Дакле, читањем извештавања домаће штампе погрешно се стиче утисак да је приступање у целој земљи прихваћено у миру, са одобравањем и великим задовољством. Стање на терену било је сасвим другачије, али је „Политика“ тежећи својој неутралности избегла да извештава о компликовању унутрашње политичке ситуације и насталим превирањима у земљи. Познато нам је да је због приступања Тројном пакту дошло до демонстрација антифашистичких снага широм земље. Прве демонстрације избиле су већ 24. марта увече, када је постало сасвим извесно да ће доћи до приступања земље Осовини. У Београду су растурани леци у којима се Влади пребацивала издаја и отворен позив на устанак. У крајње напетом атмосфери очекивало се да ће демонстрације из дана у дан бити веће, па је за 25. март наређена војна приправност. Пригушено врење нарочито се осећало у војсци, на коју је, иако је формално била ван политике, и те како битно утицало питање мира или рата, капитулације или отпора. Отуда је у ноћи између 26. и 27. марта генерал Симовић донео историјску одлуку о преврату.²⁸ Већ сутрадан, 27. марта у скоро свим већим градовима Југославије дошло је масовних народних демонстрација против приступања земље Тројном пакту. Најшире народне масе биле су на улицама, узвикивале

---

²⁸ В. Petranović, Србија у Другом светском рату 1939.-1945, 79

су се паролe: „Боље рат, него пакт“, „Боље гроб, него роб“! Уз најшире народне масе стала је и српска православна црква, на челу са патријархом Гаврилом. Одмах, тога дана у Београду се активирала и комунистичка партија Југославије. У тако узаврелој политичкој ситуацији дошло је до преврата и његово височанство краљ Петар II Карађорђевић преузео је у своје руке краљевску власт.

„Политика“ је 27. марта издала и ванредно издање у којем је у целости пренела његов проглас којим је Србе, Хрвате и Словенце обавестио о преузимању власти и позвао их да се окупе око Престола, да би се у тим тешким приликама одржао ред унутра и мир споља. Такође, обавестио је народ да је мандат за састав нове владе поверио армијском генералу Душану Т. Симовићу. Ово ванредно издање садржало је још и састав нове Владе.

И ништа више од тога, ни једне једине речи није било о томе да је приступање изазвало револт у народу, узбуркало страсти и нагнало широке народне масе да на улицама кроз масовне демонстрације искажу своје неслагање са истим.

Број „Политике“ од 28. марта сведочи колико се брзо ситуација променила, па на насловној страни понавља вести да је дошло до историјског преокрета у нашој унутрашњој политици, да је Њ. В. Краљ Петар II узео краљевску власт у своје руке, да је армијски генерал г. Душан Симовић образовао концентрациону владу, те да је кнез Павле напустио Београд и отпутовао у Атину, а да је ова промена у целој земљи примљена са одушевљењем.

Позван историјом и народном традицијом, Њ. В. Краљ Петар II узео је краљевску власт у своје руке по милости Божјој и вољи народној. Овим историјским чином обележио је пут своје владавине, која је започела у знаку пуне народне једнодушности, односно у знаку једнодушности народа, народне војске и династије.

Његов први акт било је разрешење старе и стварање нове Владе, која ће одговарати народном расположењу и у коју ће народ имати пуно поверење. Очигледно је било да српски део пређашње Владе није уживао поверење народа, јер Срби у тој Влади нису имали представнике који би народу уливали поверење, као што су то имали Хрвати и Словенци.²⁹ Нова Влада успоставила је везу између Срба и врховне државне управе, која је досад недостајала, што се негативно одражавало на вођење како унутрашње, тако и спољне политике, а такође, остварила је праву националну слогу Срба, Хрвата и Словенаца.

У вечерњим сатима 27. марта армијски генерал г. Симовић, председник Краљевске владе дао је за штампу прву изјаву, коју је „Политика“ у целости објавила сутрадан:

„У озбиљним данима народ Југославије осетио се онеспокојен начином на који су вођени јавни послови. Неповељење према таквом стању ствари последњих дана

---

²⁹ Лист „Политика“, 28. март 1941, 1

манифестовало се са толиком силином да је претило јавном поретку. Под притиском тога онесподјокеног јавног мишљења дошло је до данашњих промена. За ту узнемиреност нема више разлога од тренутка када је Њ. В. Краљ Петар II узео власт и образовао Владу народне слоге, као израз расположења народа српског, хрватског и словеначког.

У име Владе којој сам на челу, ја данас као прву своју реч управљам апел грађанима, исто као и властима, да помогну Краљевску владу у вршењу њеног, у овом тренутку првог задатка, да очува ред у земљи и мир споља.

Апелујем на родољубе грађана Југославије да се клоне манифестација које би отежале наше односе са суседима, са којима желимо да и даље останемо у миру и пријатељству.

Апелујем, да не подлежу никојима, непромишљеним актима, нити утицајима са којих било страна. Останимо у бризи о себи – своји, независни и достојанствени. Строг ред и коректно држање први су услов успешног спровођења задатака који су пред нама.”

На вест да је краљ Петар II Карађорђевић преузео власт у своје руке народ је реаговао са радошћу и у земљи је завладало одушевљење, са жељама да његова владавина буде дуговечна, срећна и славна... У њему је видео своју узданицу, па су у његову част не само у Београду, већ и широм земље приређене бројне и узбудљиве манифестације подршке.

„Политика“ је известила да је краљ Петар II Карађорђевић 28. марта положио заклетву пред његовом светошћу Патријархом и члановима Владе у двору на Дедињу. „Ја, Петар II, ступајући на престо Краљевине Југославије и преузимајући Краљевску власт, заклинам се Свемогућим Богом, да ћу чувати изнад свега јединство народа, независност државе и целину државне области и да ћу по Уставу и законима владати, и да ћу у свима својим тежњама добро народа пред очима имати, Тако ми Господ Бог помогао! Амин“. Након овог свечаног чина у Саборној цркви, али и у другим богомољама у Београду приређена су благодарења за дуг живот и срећну владавину краља Петра II.

Осим о актуелним дешавањима у земљи, „Политика“ је тих дана преносила и реакције из иностранства на промену власти и промену курса наше политике, а нарочито је било интересантно какав је то одјек имало у Немачкој и Италији. Немачка штампа је преузимање власти од старне краља третирао као чисто унутрашњу ствар наше земље и резултат воље њеног народа. Зато је, много већу пажњу и интересовање изазвало образовање нове Владе. Међутим због веза које су биле у прекиду и поред свог великог интересовања за актуелна дешавања код нас, нису могли да заузму конкретан став.

Италијански листови су се такође бавили овом темом, а њихов је став био да је до преузимања власти и промене владе дошло искључиво због питања унутрашње политике, а не због спољно – политичког питања. Италијански лист „Пиколо“ позивајући се на наводе

„Политике“ подвлачи да бивша Влада није имала подршку српског дела народа, а да је Влада г. Симовића довела до успостављања везе између Срба и врховне државне управе која је недостајала.

У прилог тврдњи да је промена у политичком животу Југославије изазвала и те како велико интересовање, иде чињеница да је о томе осим Немачке и Италије, које су овим директно погођене, извештавала и штампа земаља из нашег окружења.

Тако су неки мађарски листови посебно дали на значају изјави председника Владе г. Симовића да нова југословенска Влада жели да и у будућности сачува добросуседске односе. Ова његова изјава утолико више добија на значају што је у окружењу довела до умирења да се на спољно – политичком плану Југославије неће ништа мењати.

Став Анкаре био је да у догађајима који су се код нас издешавали нема ничега што би личило на државни удар, већ је краљ једноставно узео власт у своје руке.

Влада народне слоге, како је популарно названа нова југословенска влада, на путу даљег вођења своје спољне политике одлучила се да следи вољу народну. А народ је желео да живи у миру са својим суседима, али увек спреман да реагује ако му неко тај мир поремети. У народу је владало расположење да треба учинити све да се рат уклони са Балкана, не зато што се он плаши рата, већ једноставно сматра да рат треба отклонити.

Народне манифестације у престоници и широм земље, које су спонтано организоване поводом ступања на престо Њ.В. Краља, доказ су велике радости са којом је наш народ дочекао и примио ову значајну историјску промену на врху наше државне управе. Образовање Владе националне слоге народ је примио са пуним поверењем.

За време ових манифестација дошло је до мањих изгреда и узвика, које су агенти стране пропаганде покушали да искористе у своје сврхе. Вештом агитацијом и звучним паролама желели су да масу застрани и искористе за друге, нама нежељене циљеве и тада је масом могла да завлада сасвим друга психологија. Али, захваљујући политичкој зрелости нашег народа, који је свестан тешких прилика у свету и чињенице да Европом бесни рат није потпао под утицај те стране пропаганде. Отуда је народ са одобравањем примио наговештене владине мере у циљу сузбијања сваке стране пропаганде у нашој земљи.

Након свих величанствених манифестација свет се вратио нормалном животу и у земљи је завладао потпуни ред и мир. То је најбољи доказ да је у нашој земљи промена од 27. марта схваћена као искључиво наша унутрашња ствар, те нико са стране нема права да о њој даје своју оцену.

Закључак

Приступање Југославије Тројном пакту 25.марта 1941. г. је историјски догађај који је пресудно утицао на даљи ток наше историје. То је акт који је за кратко време узбуркао домаћу јавност, променио курс спољне политике и још брже земљу увукао у рат, иако се све време трудила да се од њега дистанцира. Још и данас провлачи се питање шта би било да смо тада остали чланица Пакта? Тражећи одговор на ово питање могу се наћи дијаметрално различита размишљања. Од тога да је то био пакт са самим „ђаволом“, до тврдње да бисмо сада, да смо остали у пакту, били у рангу водећих европских држава.

Фокус у писању овог рада је како је лист „Политика“ испратио овај догађај и све оно што је за исти било значајно. А значајно је било све. Како је текла дипломатска активност Владе уочи приступања Пакту трију сила, који су разлози били за, а који против, каква су била очекивања од истог и у каквој политичкој атмосфери је та одлука донета? На који начин је лист „Политика“ „видео“ и „доживео“ сам чин приступања, да ли је на прави начин сагледао све његове последице, те да ли је своја запажања објективно презентовао?

Лист „Политика“ је дневни лист, па је отуда његова примарна улога информисање јавности. Али, ако знамо да је то наш дневни лист са најдужом традицијом и високом репутацијом, онда не чуди што се од њега очекивало и више, и боље. У ствари, очекивао се његов примат у доношењу вести у вези са актуелним дешавањима, а приступање Југославије Тројном пакту је и више од тога. А да ли је било баш тако? Није, јер је читањем „Политике“ обичан грађанин могао да стекне општу слику о овом догађају, али ништа више од тога. Истина је остала неисписана и могла се наслутити у међуредовима објављених чланака.

Да би смо ову, и те како комплексну тему могли правилно сагледати и схватити, морамо имати у виду општи контекст како унутрашњих, тако и спољашњих прилика уочи и након потписивања Протокола о приступању. У том смислу, најпоузданије податке пружају нам историјски извори и литература.

Извори:

- Лист „Политика“ од новембра 1940. г. до краја марта 1941. г.
- Стоимировић М., Дневник 1936 – 1941, Нови Сад 2000.
- Prof. dr Branko Petranović, Mr Nikola Žutić, 27. mart 1941., Beograd 1990.

Литература:

- Jakov В. Нортнер, Југославија у кризи 1934 – 1941, Ријека, 1972.
- Велимир Терзић, Југославија у априлском рату 1941, титоград 1963.
- Branko Petranović, Србија у Другом свјетском рату 1939 – 1945. Beograd 1992.
- Živko Avramovski, Балканска антанта, Beograd 1986.
- Dušan Лукач, Трећи Рајх I земље југоисточне Европе 1937-1941, Beograd 1982.

